

Hans Christian Andersen
Císařův slavík

Znění tohoto textu vychází z díla Pět pohádek tak, jak bylo vydáno v nakladatelství F. Šimáček v roce 1905 (ANDERSEN, Hans Christian. *Pět pohádek*. Z dánštiny přeložil Jaroslav Vrchlický. Praha : F. Šimáček, 1905. 62 s.).

Další pohádky naleznete online na www stránkách Městské knihovny v Praze: <http://www.mlp.cz/pohadky>.

Verze 1.0 z 24. 06. 2010.

V Číně, jak asi víš, jest císař Číňan, a všichni, koho má kolem sebe, jsou Číňané. Je tomu již mnoho let, ale právě proto stojí za to, příběh ten vyslechnouti; jinak by se naň mohlo zapomenouti. Zámek císařský byl nejkrásnější na světě, celý z jemného porcelánu, tak vzácný, ale spolu i tak křehký, tak choulostivý vůči každému doteku, že se musil míti každý hezky na pozoru. V zahradě byly nejdívnější květiny, a na nejkrásnějších byly připevněny stříbrné zvonky, které ustavičně zněly, aby nikdo snad nepřešel kolem a květin si nepovšimnul. Všecko bylo v zahradě císařské co nejuťipněji vymyšleno a zahrada byla tak rozsáhlá, že ani zahradník sám konce jejího neznal; když jste si statně vykoučili, vstoupili jste do nejnádhernějšího lesa s vysokými stromy a hlubokými jezery. Les končil u moře modrého a hlubokého. Veliké lodi mohly projížděti pod svislými haluzemi, a v těchto bydlil slavík, který tak luzně zpíval, že i chudý rybák, který byl docela svou prací zaujat, tiše si lehl a naslouchal, kdykoliv vyjel v noci, aby rozhodil své sítě, a slyše zpěv řekl: „Pane Bože, jak ten to umí!“, ale pak musil jíti po své práci a zapomněl na ptáka. Ale když tento v následující noci opět zpíval a rybák tam přišel, řekl opět: „Pane Bože, jak ten to umí!“

Ze všech zemí světa přicházeli cestující do města císařova, obdivovali se městu, zámku i zahradě, ale když slyšeli slavíka, říkali všickni: „To jest ze všeho nejlepší!“

Cestující vyprávěli o tom po svém návratu, učenci psali knihy o městě, zámku a zahradě, ale slavíka nezapomínali; tomu bylo věnováno vždy místo první, a ti, kdo básniti uměli, psali nejkrásnější básně o slavíku v lese u moře.

Knihy byly překládány do všech jazyků, a některé z nich dostaly se jednou též do ruky císaře. Tento seděl ve svém zlatém křesle, četl a četl a pokynul každé chvíli hlavou, neboť těšilo jej čísti tyto nádherné popisy města, zámku i zahrady. „Ale slavík je ze všeho přec nejlepší!“ bylo tam psáno.

„Co to?“ zvolal císař. „Slavík? Toho vůbec ani neznám. Je vskutku takový pták v mém císařství a k tomu v mé vlastní

zahradě? O tom jsem nikdy neslyšel! A toho se musím teprve v knihách dočísti!”

Zavolal svého dvořana, který byl tak vznešený, že kdykoliv ho někdo nižší oslovil, aneb jen na něco zeptati se odvážil, pouhé „P“ odpovídal, a „P“ přece praničeho neznamená.

„Zde prý přebývá velice pozoruhodný pták, jemuž slavík říkají,“ pravil císař. „Povídají, že prý je to to nejlepší ze vši mé velké říše! Proč se mně nikdy nic o něm neřeklo?“

„Nikdy jsem ho před tím neslyšel jmenovati,“ odpověděl dvořan, „nebyl nikdy u dvora představen!“

„Chci, aby se dostavil dnes večer a zpíval přede mnou,“ pokračoval císař. „Celý svět ví o tom, co mám, a já sám nevím o tom ničeho.“

„Neslyšel jsem ho nikdy před tím jmenovati,“ odpovídal dvořan, „ale půjdu ho hledat a naleznu jej.“

Ale bylo možno jej nalézt? Dvořan běhal po schodech nahoru a dolů, sály a chodbami, ale nikdo, s kým se sešel, neslyšel nikdy o slavíku, tak že dvořan opět běžel k císaři a tvrdil, že je to jistě smyšlenkou spisovatelů knih. „Vaše veličenstvo nedovede si ani představit, co všechno se spíše. To jsou všechno smyšlenky a patří k tak zvanému „černému umění“.“

„Ale kniha, v které jsem se toho dočetl,“ odpověděl císař, „byla mně zaslána od nejmocnějšího císaře Japonského a proto nemůže to býti nepravdou. Chci slyšeti slavíka! Dnes večer musí býti zde! Těší se mé nejvyšší Milosti! A nepřijde-li, dám celému dvoru po večeri břicha sešlapat.“

„Tsing-pé!“ pravil dvořan a opět běhal po schodech nahoru a dolů, všemi síněmi a chodbami. Půl dvora běhalo s ním, neboť nikdo by si nebyl rád nechal našlapat břicho. To bylo poptávání po podivném slavíku, jež celý svět znal, ale nikdo při dvoře.

Konečně padli na malé, chudé děvčátko z kuchyně, které pravilo: „Ó, Bože, což slavík! Toho dobře znám! Ten umí zpívat! Každého večera smím své chudé nemocné mamince donésti pár zbytků. Bydlí dole na břehu mořském, a tu když se vracím, unavena jsem a v lese

odpočívám, slyším slavíka zpívati. Slzy mně při tom do očí vstupují, připadá mně to zrovna tak, jakoby mne maminka líbala.“

„Malá kuchtičko,“ pravil dvořan, „opatřím jí stálé místo v kuchyni a dovolení viděti císaře, když obědvá, dovede-li nás k slavíkovi, neboť dnes večer má se dostaviti a zpívati.“

Na to vytáhli všichni do lesa, kde zpíval slavík; půl dvora bylo s nimi. Když byli v nejlepší pochodu, začala bučeti kráva.

„Ó,“ pravil kterýs mladý dvořánek, „teď ho máme! Vězí přece zcela zvláštní síla v tak malém zvířátku. Jistě jsem ho již dříve častěji slychal.“

„Ne, to bučí kráva,“ pravila kuchtička, „jsme ještě příliš od toho místa vzdáleni.“

Nyní kuňkaly žáby v močále.

„Nádherné!“ pravil čínský zámecký probošt. „Teď jej slyším; zní to zrovna jako malé kostelní zvonky!“

„Ne, to jsou žáby!“ odpověděla kuchtička, „ale teď již, myslím, slavíka brzy uslyšíme.“

V tom počal slavík tlouci.

„Tu jest!“ zvolalo děvčátko, „slyšte, slyšte! – tam sedí!“ a při tom ukázala na malého, šedého ptáčka nahoře ve větvích.

„Je to možná?“ divil se dvořan, „tak bych si ho nebyl nikdy představoval! Jak prostě vypadá! Jistě zbledl, že vidí tolik vznešených lidí kolem sebe.“

„Malý slavíčku,“ zcela hlasitě zvolala kuchtička, „náš nejmilostivější císař si přeje, abys mu zazpíval.“

„S největší radostí!“ odpověděl slavík a zpíval pak, až radost!

„Zní to zrovna jako skleněné zvonky,“ pravil dvořan, „a vizte jen to malé hrdélko, jak se namáhá! Je to podivné, že jsme ho dříve již neslyšeli. Bude mítí veliký s u c c e s u dvora!“

„Mám zpívati ještě jednou před císařem?“ ptal se slavík, jenž se domníval, že jest císař přítomen.

„Výborný, milý slavíku!“ pravil dvořan, „je mi velikým potěšením, na dnes večer vás pozvati k dvorní slavnosti, kde máte jeho císařskou milost svým rozkošným zpěvem okouzlovati!“

„V zeleni se to vyjímá nejlépe,“ pravil slavík, ale šel přece s nimi, když slyšel, že si toho císař přeje.

Na zámku bylo všecko v úboru slavnostním. Stěny a podlahy porcelánové leskly se v záři mnoha tisíců zlatých lamp. Nejkrásnější květiny, které hodně hlasitě cinkati uměly, byly rozestaveny po chodbách. Tu bylo běháno sem a tam, i povstal velký průvan, jímž všechny zvonky bez ustání cinkaly, že nebylo ani vlastnímu slovu rozuměti.

Uprostřed sálu, kde císař seděl, byl vztyčen malý, zlatý sloup, na který se měl slavík posaditi.

Celý dvůr se tam shromáždil, a malá kuchtička dostala dovolení, státi za dveřmi, jelikož jí byl nyní udělen titul skutečné dvorní kuchařky. Všichni měli na sobě sváteční šat a všichni se dívali na malého, šedého ptáka, jemuž císař přikývl.

Slavík zpíval tak líbezně, až císaři slzy vstoupily do očí; slzy tekly mu dolů přes tváře, a tu zpíval slavík ještě krásněji, až to hodně k srdci šlo. Císař byl tak vesel a spokojen, že ráčil určit, že má slavík zlatou treпку kolem krku nositi. Ale slavík děkoval, dostalť prý již dostatečnou odměnu.

„Viděl jsem slzy v oku císaře, to je mně poklad nejbohatší! Slzy císařské mají podivuhodnou moc! Bůh ví, jsem dosti odměněn!“ A pak zpíval opět svým sladkým, okouzlujícím hlasem.

„Toť nejroztomilejší způsob, zalíbiti se,“ pravily dámy kolem a pak nabíraly vody do úst, aby vzlykaly, když někdo s nimi bude mluvit. Měly se pak rovněž za slavíky. Ba i sluhové a komorné vyslovili svou nejvyšší spokojenost, a to již něco znamená, neboť právě ti dělávají největší nároky. Ba, slavík udělal skutečně štěstí.

Měl nyní zůstat u dvora, dostati vlastní klec a užívati svobody dvakrát denně a jednou v noci venku se prolétnouti. Dvanáct sluhů mělo jej provázeti, kteří jej všichni drželi za stužku na jedné nožičce uvázanou. Nebyly ovšem rozkoší takové výlety.

Celé město mluvilo teď o podivuhodném ptáku, a když se dva potkali, tu řekl jeden „sla“ a druhý řekl „vík“, pak zavzdychli a již si

oba rozuměli. Ano jedenáct kramářských dětí bylo pojmenováno po slavíku, ačkoliv žádné z nich ani trochu hlasu nemělo.

Kterého dne byla císaři odevzdána velká bedna s nápisem: „Slavík!“

„Tu máme opět novou knihu o našem proslaveném ptáku!“ pravil císař; ale co bylo ve skřínce, nebyla kniha, nýbrž malý umělecký strojek, umělý slavík, který měl živého napodobiti, ale hojně posázen byl démanty, rubíny a safíry. Sotva byl umělý pták natažen, mohl zpívati jeden z těch kousků, které skutečný slavík zpíval, a při tom hýbal ocasem nahoru a dolů a plál stříbrem a zlatem. A na hrdle visela mu stužka s nápisem: „Slavík císaře Japonského jest chudý proti slavíku císaře Čínského.“

„To jest rozkošné!“ řekli všichni, a ten, který umělého ptáka odevzdal, dostal ihned název „císařského vrchního dvorního dodavatele slavíků“.

„Teď musí zpívati spolu, jaké to bude duetto!“

A tak musili spolu zpívati, ale nešlo to nijak dobře, neboť skutečný slavík zpíval dle svého způsobu a umělý pták podle válečků. „Ten tím vinen není,“ říkal mistr, jenž hru řídil, „ten je zvlášť jistý v taktu, jeť docela z mé školy.“ Nyní měl umělý pták sám zpívati. – Měl zrovna takové štěstí, jako skutečný, a mimo to byl mnohem pěknější, neboť jen jiskřil jako náramky a náprsní jehlice.

Třiatřicetkrát zpíval stále týž kousek a neumdlel. Byli by jej rádi znovu od začátku slyšeli, ale císař mínil, aby nyní opět živý slavík něco přednesl. – Ale kam se poděl tento? Nikdo nespozoroval, že otevřeným oknem vyletěl pryč, ke svým zeleným lesům.

„Ale co to?“ ptal se císař; a všichni dvořané láli a říkali, že slavík jest zvíře náramně nevďěčné. „Nejlepšího ptáka máme přece,“ těšili se, a tak musil umělý pták opět zpívati, a to bylo po čtyřiatřicáté, co jim týž kousek předehrával, ale neznali ho stále dosti dobře, nebo byl to kus velmi těžký. Řiditel hry vychvaloval ptáka nade všecko, ano ujišťoval, že jest lepší než skutečný slavík, a to nejen co se týče šatů a těch mnohých zářících diamantů, nýbrž i vnitřního zařízení.

„Neb račte nahlédnouti, moje panstvo a zvlášť vy, císařská Milosti přede všemi, u slavíka skutečného nelze nikdy vypočítati, co se může přihoditi, ale u ptáka umělého jest všecko přesné. Tak je to a jiné to nebude. Lze z toho počet složiti, lze ptáka otevřítí, výpočtem lidským dokázati a ukázati, jak válečky leží, jak se otáčejí, a jak jedno z druhého se vyvinuje.“ - - -

„To jsou zcela moje myšlénky!“ tvrdili všichni, a mistr hry dostal dovolení, ptáka nejbližší neděli ukázati lidu. „Ať jej také uslyší zpívati!“ pravil císař, a slyšeli jej a byli tak rozjařeni, jako by se čajem opili, neboť to jest docela čínské. A všickni vykřikli: „Ó!“ a vztyčili prst do výše, jak tam jest zvykem, a kývali hlavami při tom. Ale chudí rybáci, kteří slyšeli skutečného slavíka, si myslili: „To zní ovšem docela pěkně, a dost podobně, ale něco chybí tomu, nevím jen co.“

Skutečný slavík byl vyobcován ze země i z říše.

Umělý pták uložen byl na hedvábné podušce hned vedle postele císařské. Všecky dary, kterých se mu dostalo, ležely kol do kola, a v titulu postoupil až na „vysokého císařského zpěváka po tabuli“, s hodností rady první třídy po levici. Císař pokládal totiž onu stranu za nejvzácnější, kde srdce leží, a srdce i u císaře leží na levé straně. Mistr liry pak napsal dvacet pět silných svazků o umělém ptáku. Bylo to dílo tak učené a tak dlouhé, jen se hemžilo nejtěžšími čínskými výrazy, že všickni lidé tvrdili, že je přečetli a mu rozuměli, neboť jinak byli by hloupí a byla by jim břicha našlapána.

Tak to chodilo po celý rok. Císař, dvůr a všichni ostatní Číňané znali z paměti každý tón v zpěvu umělého ptáka, ale právě proto se jim nejlépe líbil. Mohli spolu zpívati a dělávali to. Uličníci pokřikovali : „Cicici, klukklukklukkluk!“ a i císař to též popěvoval; bylo to rozkošné!

Ale jednou večer, když umělý pták zrovna co nejlépe zpíval a císař v posteli ležel a naslouchal, zaznělo u vnitřku ptáka „klap“. Něco tam prasklo, „hrrr!“ Všecko kolečka se rozběhla, a pak hudba utichla.

Císař vyskočil hned z postele a dal si zavolat svého životního lékaře, ale co mohl ten pomoci! Pak posláno pro hodináře, a po dlouhém dotazování se a mnohém vyšetřování sestavil tento aspoň poněkud ptáka, ale ihned doložil, že musí býti velice šetřen, neboť čípky byly již otřelé, a bylo mu nemožností vsaditi tam nové, aby hudba jistě hrála. I nastal tu veliký smutek! Umělý pták směl zpívati pouze jednou za rok, a to již bylo velikou odvážností. Ale pak proslovil řídítel hry malou řeč a mnohými těžkými výrazy ujišťoval, že to bylo zrovna tak dobře jako dříve, a pak to bylo právě tak dobře jako dříve.

Uplynulo pět roků, když tu náhle celá země měla skutečnou příčinu k velikému smutku. Vážili si všichni svého císaře opravdu velice, a nyní se roznemohl a nemohl, jak se povídalo, déle býti živ. Nový císař byl již napřed zvolen, a lid stál venku na ulici a ptal se dvořana, jak se daří jejich pánovi.

„P,“ pravil tento a potřásl hlavou.

Chladný a bledý ležel císař ve své veliké, nádherné posteli; celý dvůr měl jej za mrtvého, a každý běžel, aby se pokořil novému císaři. Komorníci vyběhli, aby o tom pohovořili, a zámecké služky ustrojily si velikou kávovou společnost. Kolem do kola ve všech síních a chodbách byly nataženy koberce, aby nebylo slyšeti jediného kroku, a proto bylo vůkol tak ticho, ticho. Ale císař nebyl proto ještě mrtev. Stuhlý a bledý ležel v nádherném loži s dlouhými sametovými záclonami a těžkými zlatými třapci. Hodně vysoko u stropu bylo otevřené okno, a měsíc svítil sem na císaře a na umělého ptáka.

Ubohý císař nemohl ani dýchat; bylo mu, jakoby mu něco leželo na prsou. Otevřel oči a tu viděl, že to Smrt sedí mu na prsou. Ta si nasadila jeho zlatou korunu a držela v jedné ruce zlatou šavli císařskou, a v druhé jeho nádhernou korouhev. Ze záhybů velikých sametových nebes kolem dívaly se podivné hlavy, některé velmi ohyzdné, jiné mír slibující a jemné. Byly to všechny dobré i zlé skutky císařovy, které se naň dívaly, teď, kdy Smrt seděla na jeho srdci.

„Vzpomínáš si na to?“ šeptala jedna po druhé. „Vzpomínáš na to?“ a pak mu toho tolik vyprávěly, až mu pot po čele splýval.

„To jsem nikdy nevěděl!“ vzdychl císař. „Hudbu! Hudbu! Veliký čínský buben!“ volal, „ať neslyším to všechno, co povídají!“

Ale nezmlkly, a Smrt kývala jako Číňan ke všemu, co bylo pověděno.

„Hudbu! Hudbu!“ křičel císař. „Ty malý, milý, zlatý zpěváčku, ó, zpívej, ó, zpívej! Dal jsem ti zlato a klenoty, zavěsil jsem ti i svou zlatou treпку kolem krku, zpívej, ó, zpívej!“

Ale pták mlčel. Nebylo nikoho zde, kdo by jej natáhl, a jinak nezpíval. Ale Smrt neustála dívati se naň svými velikými prázdnými důlky očními, a kolem bylo tak ticho, tak příšerně ticho.

Tu zazněl najednou, těsně u samého okna, nejnádhernější zpěv. Byl to zpěv živého slavíčka, který seděl venku na větvi. Uslyšel o bídě svého císaře a přišel, aby mu dodal zpěvem svým útěchy i naděje. A jak zpíval, bledla strašidla víc a více, rychleji proudila krev v slabém těle císařově, ba sama Smrt poslouchala a pravila: „Pokračuj, slavíčku, pokračuj!“

„Ano, dáš-li mně nádhernou zlatou šavli císařskou, dáš-li mně nádherný prapor a korunu císařovu.“

A Smrt dala každý klenot za jednu písničku, a slavík neumdléval ve zpěvu. Zpíval o tichém hřbitově, kde bílé růže rostou, kde voní bez, a kde čerstvá tráva skrápěna jest slzami osiřelých. Tu uchvátila Smrt touha po její zahradě, a jako studená, bílá mlha odvanula oknem ven.

„Díky! díky!“ zvolal císař, „ty nebeský ptáčku, ó, znám tě, znám! Tebe jsem vypověděl z říše své i země, a ty's právě odzpíval zlé duchy od mého lože i Smrt z mého srdce jsi zahnal! Jak se ti mám odměnit?“

„Dost jsem odměněn,“ pravil slavík, „slzy prolévaly tvé oči, když jsem ti poprvé zpíval; toho ti nikdy nezapomenu, to jsou drahokamy, které lahodí srdci zpěvákovu. Ale spi nyní, bud svěží a zdrav! Ukolébám tě!“

A zpíval - - a císař upadl v sladký spánek; byl to lehký a blahodárny spánek!

Paprsky sluneční padaly naň oknem, když posilněn a zdráv se probudil. Ani jeden z jeho sluhů nevrátil se posud, neboť považovali jej za mrtvého, ale slavík seděl tu ještě a zpíval.

„Musíš stále u mne zůstatí,“ pravil císař; „budeš zpívati jen, kdykoliv se ti zlíbí, a umělého ptáka rozbiju na tisíc kusů!“

„Nedělej toho!“ pravil slavík, „to dobré, co mohl, přece provedl; podrž si jej jako dřív! Já neumím bydleti v zámku, ale dovol, abych přišel, kdykoliv mne chuť sama k tomu dožene! Pak budu večer tam u okna sedati na větvi a ti zpívati, abys byl veselý, ale spolu abys se zadumal. Budu zpívati o šťastných i o těch, kdo trpí, budu zpívati o dobru a zlu, které před tebou utajují. Malý zpěváček zalétá daleko odtud k ubohému rybáři, ke střeše rolníka, ke každému, kdo je daleko od tebe i tvého dvora. Tvoje srdce jest mně milejší než tvoje koruna, ačkoli má koruna na sobě jakousi vůni svatosti. - Přijdu a zazpívám ti! Ale jedno mně musíš slíbiti!“

„Všecko,“ pravil císař a stál tu v svém císařském hávu, do kterého sám se oblekl, a položil šavli z těžkého zlata k srdci.

„O jedno tě prosím! Nevypravuj nikomu, že máš malého ptáčka, jenž ti všecko poví, pak bude vše ještě lépe!“

Na to slavík odletěl.

Sluhové vešli, aby se podívali na svého mrtvého císaře - ba, tak stáli zde a císař pravil; „Dobré jitro!“

